

Inleiding

Het besluit van de secretarissen-generaal K.J. Frederiks (Binnenlandse Zaken) en H. Postma (Financiën) van 28 april 1942, maakte de invoering mogelijk van de ondernemingsbelasting. Deze belasting werd door het Rijk geheven ten behoeve van gemeenten en kwam in fiscaal opzicht overeen met de 'Gewerbesteuer'. De Duitse bezettingsmacht bereikte hiermee dat het Nederlandse bedrijfsleven in dezelfde omstandigheden kwam te verkeren als het Duitse.

Hoewel de ondernemingsbelasting een nieuwe heffing was, hadden de gemeenten voorheen de vrijheid om ondernemingen aan te slaan. Zo hief een aantal gemeenten voor 1942 een bedrijfsbelasting naar rato van het aantal werknemers. Het beperkt aantal gemeenten met een dergelijke heffing had tot gevolg dat de vestigingsvoorwaarden voor bedrijven ongelijk waren. Gemeenten raakten onderling in concurrentie bij het aantrekken van bedrijven, en ondernemers moesten onder andere de fiscale voor- en nadelen van een vestingsplaats afwegen.

In het kader van een herziening van de financiële verhouding tussen Rijk en gemeenten in 1938, bereidde de regering een wetsontwerp voor dat de invoering van een algemene zakelijke bedrijfsbelasting beoogde. De door de Duitse bezettingsmacht ingevoerde ondernemingsbelasting was ook een zakelijke belasting op de bedrijfsuitoefening en derhalve geen nieuwigheid. Als rechtvaardiging voor de ondernemingsbelasting werd in *De Telegraaf* van 6 mei 1942 aangevoerd: 'Aan een ondernemingsbelasting ligt ten grondslag de gedachte dat elk bedrijf door zijn vestiging van bedrijfsruimten en het aldaar wonen van zijn arbeiders de gemeente te zijner behoeve voor zekere uitgaven stelt (politie, wegen, scholen, sociale maatregelen, enz.).'¹ De belasting werd geheven naar twee grondslagen namelijk de bedrijfsopbrengst en het bedrijfskapitaal. Op beide heffingsgrondslagen werd een tarief toegepast, dat opgeteld het samengestelde grondbedrag opleverde. Voor vennootschappen gold een percentage van 5 en voor de overige ondernemingen een percentage van 0 oplopend tot 5, beide van de bedrijfsopbrengst. Het tarief voor het bedrijfskapitaal bedroeg 2⁰/₀₀ van het naar beneden afgeronde bedrijfskapitaal in duizendtallen. De totale aanslag werd berekend door het samengestelde

¹ Geciteerd in: J.J. de Klerck, 'De ondernemingsbelasting 1942', in: P.J.A. Adriani ed., *Fiscale ervaringen in bezettingstijd 1940-1945* (Amsterdam 1946) p. 356.

grondbedrag te vermenigvuldigen met het voor de gemeente geldende vermenigvuldigingscijfer. Elke gemeente stelde voor 1 oktober van het kalenderjaar, voorafgaand aan het belastingjaar, het vermenigvuldigingscijfer vast. Voor het belastingjaar 1942 en 1943 gold voor alle gemeenten als gevolg van besluiten van de secretarissen-generaal van Binnenlandse Zaken en Financiën, het vermenigvuldigingscijfer 2,4.² Van het totale bedrag ontving het gemeentefonds het grondbedrag, terwijl het resterende deel toe viel aan de gemeenten. Wanneer de vermenigvuldigingsfactor kleiner zou zijn dan 1 moesten de bedrijven toch het grondbedrag betalen dat vervolgens geheel toeviel aan het Gemeentefonds.³

Hoewel al sedert het besluit van 26 juli 1940 (Stbl. 1940, nr. 406) opcenten werden geheven op de winstbelasting ten behoeve van gemeenten en aldus een zakelijke belasting op de bedrijfsuitoefening bestond, werd toch de voorkeur gegeven aan vervanging door een afzonderlijke en meer verfijnde belasting.⁴ De ondernemingsbelasting bracht bovendien meer eenheid in de heffing door de gemeenten, omdat de opcentenregeling alleen gold voor bedrijven die onderworpen waren aan de vennootschapsbelasting. Voor de overige bedrijven zou anders een aparte regeling nodig zijn geweest die niet uniform kon uitwerken omdat de progressie in de inkomstenbelasting voor een ongelijke last zorgde. Overigens leed de ondernemingsbelasting ook aan het euvel van de ongelijke last. De ondernemingsbelasting was immers aftrekbaar voor de inkomsten- en vennootschapsbelasting en dus afhankelijk van de progressie in de inkomsten- en vennootschapsbelasting. Degenen die voor de inkomsten- of vennootschapsbelasting in het 50%-tarief werden aangeslagen betaalden uiteindelijk slechts 50% ondernemingsbelasting.⁵ Wie daarentegen in het 30%-tarief werd aangeslagen betaalde uiteindelijk 70% van de aanslag voor de ondernemingsbelasting. De ondernemingsbelasting werkte derhalve in de praktijk degressief in weerwil van haar proportionele opzet.

De ondernemers hadden ernstige bezwaren tegen deze belasting. De heffing over de bedrijfsopbrengst kwam bovenop de heffing voor de vennootschaps- en inkomstenbelasting. De heffing over het bedrijfskapitaal vond altijd plaats, ook al maakte de ondernemer helemaal geen winst. Economisch gezien bemoeilijkte

² A.J. van den Tempel, *Besluit op de ondernemingsbelasting 1942*, Nederlandsche Staatswetten Editie Schuurmans en Jordens, nr. 138 (Zwolle 1949) p. 32.

³ De Klerck, 'De ondernemingsbelasting 1942', p. 366. In 1929 werd de gemeentelijke inkomstenbelasting met een opcentenregeling vervangen door een door het Rijk geheven inkomstenbelasting ten behoeve van gemeenten onder de naam gemeentefondsbelasting. De opbrengst werd gestort in het Gemeentefonds waaruit gemeenten op grond van bepaalde maatstaven uitkeringen ontvingen, vgl. B. van der Hand, *Het financieringsgedrag der gemeenten* (Alphen aan den Rijn 1961) p. 35.

⁴ M.J. Prinsen, 'Besluit op de Ondernemingsbelasting 1942', *Weekblad der Belastingen* 71 (1942) p. 218.

⁵ H.J. Hofstra, 'De Ondernemingsbelasting', in: P.J.A. Adriani ed., *Fiscale ervaringen in bezettingstijd 1940-1945*, p. 381.

deze belasting dan ook het ondernemersinitiatief. Volgens H.J. Hofstra (PvdA) maakte deze belasting 'het fiscaal voordeliger, rustig op zijn geld te blijven zitten en er obligaties voor te koopen, dan de handen uit de mouw te steken en een bedrijf op te zetten (...).'⁶ Hofstra trok dan ook al in 1946 de conclusie, 'dat in het tegenwoordige Nederlandsche belastingstelsel voor de ondernemingsbelasting geen plaats is.'⁷ Aan zijn conclusie zou Hofstra tijdens de debatten over de afschaffing van de ondernemingsbelasting in de Tweede Kamer nog worden herinnerd!

Tijdens het kabinet-Beel bleef de ondernemingsbelasting bestaan. Haar werking werd zelfs uitgebreid tot de agrarische bedrijven, die in het besluit uit 1942 waren vrijgesteld. De minister van Financiën, Lieftinck, wenste vooralsnog aan deze belasting vast te houden omdat bedrijven profijt trokken uit de gemeentelijke voorzieningen, terwijl hij tevens het restant aan gemeentelijke financiële autonomie wenste te behouden. Hij kondigde wel aan dat bij een herziening van het belastingstelsel ook de ondernemingsbelasting zou worden betrokken.⁸

De ondernemingsbelasting geamputeerd

Na de monetaire en budgettaire sanering tijdens de kabinetten-Schermerhorn-Drees en Beel stond het beleid van Lieftinck tijdens het kabinet-Drees-Van Schaik vooral in het teken van het betalingsbalanstekort en de aanzienlijke groei van de beroepsbevolking. De belastingherziening 1949 en de wijziging van de ondernemingsbelasting beoogden dan ook het stimuleren van de investeringen.⁹ Bij deze gelegenheid werd de ondernemingsbelasting voor zover geheven naar het bedrijfskapitaal afgeschaft. De naoorlogse hoogconjunctuur leek in 1948 af te vlakken waardoor het bedrijfsleven toenemende afzetproblemen kon verwachten. De bedrijfsuitrustingen moesten worden verbeterd om zo de concurrentie met het buitenland vol te houden en de werkgelegenheid niet in gevaar te brengen. Deze vernieuwing van veel bedrijven stelde het bedrijfsleven voor een groot financieringsprobleem. Lieftinck achtte het daarom wenselijk fiscale belemmeringen voor het beschikbaar stellen van risicodragend kapitaal weg te nemen. De ondernemingsbelasting naar bedrijfskapitaal vormde zo'n belemmering, omdat die belasting zelfs moest worden opgebracht bij verliesgevend resultaten. De gedeeltelijke afschaffing van de ondernemingsbelasting betekende een belangrijk financiële aderlating

⁶ *Ibidem*, p. 383.

⁷ *Ibidem*, p. 385.

⁸ M.D. Bogaarts, *Parlementaire Geschiedenis van Nederland na 1945 II, De periode van het kabinet-Beel 3 juli 1946 - 7 augustus 1948*, band B ('s-Gravenhage 1989) p. 995.

⁹ *HTK 1948-1949*, Bijl. 1251, Belastingherziening 1949. Wijziging van de ondernemingsbelasting, nr. 5, MvT, p. 12.

voor de schatkist omdat haar inkomsten hierdoor met f52,8 miljoen daalden. Desondanks achtte Lieftinck de voorgenomen afschaffing verantwoord omdat dit 'aan de ontplooiing en aan de stabiliteit van ons bedrijfsleven ten goede zal komen.'¹⁰

Uit het voorlopig verslag naar aanleiding van dit wetsontwerp bleek dat zeer vele leden (KVP, CHU, ARP, VVD) de ondernemingsbelasting in zijn geheel wensten af te schaffen vooral met het oog op de industrialisatiepolitiek en het daarvoor benodigde risicodragend kapitaal.¹¹ Voorts waren deze leden van mening dat de rechtsgrond voor deze belasting geheel ontbrak. Het doel van de Duitse bezetter was immers alleen een fiscale gelijkschakeling van de Nederlandse met de Duitse ondernemers geweest. Binnen de ondernemingsbelasting was bovendien sprake van willekeur omdat alleen de inkomsten uit ondernemerswinst onderworpen werden aan deze belasting. Voorts bestond er volgens zeer vele leden strijdigheid met het draagkrachtbeginsel, omdat deze belastingheffing een degressieve werking kende ten nadele van vooral ondernemers met lage winsten.

Vele andere leden (PvdA, CPN) onderschreven deze opvatting niet. Zij juichten de afschaffing van de heffing naar de grondslag van het bedrijfskapitaal weliswaar toe, maar vroegen zich tegelijkertijd af in hoeverre de schatkist dit verlies kon dragen. Ze keerden zich in elk geval tegen eventuele afschaffing van de heffing naar de bedrijfsopbrengst. Wel erkenden ze de rechtsongelijkheid met andere vormen van inkomen die niet werden getroffen door deze belasting. De oplossing moest echter worden gezocht in verbreding van de grondslag zodat ook rente-inkomsten werden belast.¹²

Afschaffing ondernemingsbelasting

De omstandigheden waaronder de belastingontwerpen werden ingediend wijzigden zich als gevolg van de devaluatiegolf van september 1949. Bij gelegenheid van de aanbieding van de miljoenennota 1950 deelde de regering de Kamer dan ook mee dat ze zich nader zou beraden op de betreffende wetsontwerpen.¹³

De belangrijkste faciliteit verbonden aan het wetsontwerp belastingherziening 1949 was de vervroegde afschrijving op investeringen in bedrijfsmiddelen voor de jaren 1946 tot en met 1952. Ondernemers die bedrijfsmiddelen hadden aangeschaft in de eerste naoorlogse jaren liepen door de toenemende concurrentie een prijsrisico waardoor onder meer het terugverdienen van de

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ *HTK 1948-1949*, Bijl. 1251, nr. 6, VV, p. 24.

¹² *Ibidem*, p. 25.

¹³ *HTK 1949-1950*, p. 3.

afschrijvingen werd bedreigd. De belastingherziening 1949 gaf de ondernemers de mogelijkheid tot afschrijving met terugwerkende kracht tot 1 januari 1946. De opgetreden devaluatie zorgde echter voor een prijsstijging van importgoederen uit landen die niet of minder dan Nederland devalueerden. Als gevolg daarvan mocht een prijsstijging worden verwacht van de in het binnenland gefabriceerde goederen. Het prijsrisico op bedrijfsmiddelen aangeschaft voor de devaluatie, werd zo voor ondernemers aanzienlijk verminderd.

Door de terugwerkende kracht te ontnemen aan de vervroegde afschrijving kwamen middelen vrij waarmee de investeringen konden worden gestimuleerd. Het kabinet stelde aan het parlement voor, dit geld te gebruiken voor een verlichting van de belastingdruk voor natuurlijke personen in de vorm van een gefaseerde afschaffing van de ondernemingsbelasting naar de bedrijfsopbrengst. Deze verlichting van de belastingdruk kwam vooral de middenstandsbedrijven ten goede omdat de belastingverlaging voor lichamen werd gecompenseerd door een trapsgewijze verhoging van het vennootschapstarief van $33\frac{1}{3}$ naar 40%.¹⁴ Deze maatregel leek het kabinet gerechtvaardigd omdat de belastingherziening 1947 - door een verlaging van het toptarief der vennootschapsbelasting (van 55 naar $33\frac{1}{3}$ %) en de afschaffing van de vermogensbelasting voor lichamen - vooral ten goede was gekomen aan de naamloze vennootschap en andere lichamen. Die belastingverlaging werd noodzakelijk geacht om het investeringsklimaat te verbeteren. Bovendien waren deze maatregelen uit 1947 gekoppeld aan een aanzienlijke verhoging van het toptarief voor de inkomstenbelasting, waardoor het 'fiscale evenwicht' tussen de onderscheiden rechtsvormen was verstoord. Lief tinck achtte de verhoging van het toptarief in 1947 wel verantwoord, omdat ondernemers met toch al hoge inkomens hun motivatie voor het nemen van nieuwe initiatieven niet ontleenden aan een snelle verhoging van hun eigen inkomen.

Hofstra en zijn 'stiefbroer' Hoogcarspel verzetten zich

¹⁴ *HTK 1949-1950*, Bijl. 1251, nr. 7, Nadere mededelingen inzake de aanhangige belastingontwerpen, p. 27. De ondernemingsbelasting naar de grondslag bedrijfsopbrengst werd nog geheven over de boekjaren 1948 en 1949. Over 1949 werd een lager tarief vastgesteld namelijk het vermenigvuldigingscijfer (in de regel 2,4) verminderd met 1. Ter compensatie werd de vennootschapsbelasting verhoogd van $33\frac{1}{3}$ naar 36%. Met ingang van het belastingjaar 1950 werd de ondernemingsbelasting in haar geheel afgeschaft onder een gelijktijdige verhoging van de vennootschapsbelasting van 36 naar 40%. Vgl. *Ibidem*, nr. 8, MvA, p. 29. Volgens de instructie Ondernemingsbelasting vastgesteld door de waarnemend secretaris-generaal van het departement van Financiën, werd onder lichamen verstaan: de aan de ondernemingsbelasting onderworpen rechtspersonen, commanditaire vennootschappen op aandelen, verenigingen zonder rechtspersoonlijkheid en bedrijven van openbare lichamen, vgl. Van den Tempel, *Besluit op de ondernemingsbelasting 1942*, p. 97.

Zoals uit het voorlopig verslag op het wetsvoorstel al bleek, kwam de oppositie tegen het wetsvoorstel van de kant van Hofstra (PvdA) en J. Hoogcarspel (CPN). Alvorens het wetsontwerp zelf te kritiseren stelde Hofstra een aantal overwegingen voorop. Allereerst betekende het afwijzende standpunt niet dat de PvdA geen oog had voor de betekenis van ondernemingen voor de welvaart. Dat bleek afdoende uit de instemmende reactie van de PvdA op de belastingherziening 1950, waarin de belastingfaciliteiten waren gebonden aan investeringen. Bij de ondernemingsbelasting was er echter sprake van 'een cadeau, in de hoop, dat degene, die het cadeau gekregen heeft, er een nuttig gebruik van zal maken.'¹⁵ Hofstra had bij een eerdere gelegenheid weliswaar ernstige kritiek geuit op de ondernemingsbelasting, maar hij wenste deze heffing toch te behouden als een uitgangspunt voor een verdere ontwikkeling in het Nederlandse belastingstelsel.¹⁶ Hij toonde zich voorstander van afschaffing van de ondernemingsbelasting voor de middenstand, maar niet voor de grote bedrijven.

Tegen het wetsontwerp zelf voerde Hofstra allereerst een staatsrechtelijk bezwaar aan. Na de devaluatie was het wetsontwerp belastingherziening, voor wat de ondernemingsbelasting betreft, fundamenteel gewijzigd. Alleen het onbelangrijke artikel 2 uit het oorspronkelijke ontwerp werd gehandhaafd, volgens Hofstra 'om niet al te duidelijk te doen uitkomen, dat het een geheel nieuw ontwerp was, dat na de Nota van Wijzigingen werd aangeboden.'¹⁷ Hij oordeelde dat hier strijd bestond met de Grondwet over dit in zijn ogen nieuwe wetsontwerp, dat eerst moest worden voorgelegd aan de Raad van State. Alleen al door het ontbreken van het advies van de Raad van State bestond voldoende reden om het ontwerp te verwerpen. Hofstra vreesde vooral de budgettaire consequenties van het wetsontwerp. In het parlement was jarenlang algemeen aangedrongen op bestrijding van het begrotingstekort mede met het oog op de monetaire ontwikkeling en de betalingsbalanspositie. Hij hekelde scherp de VVD die tijdens de verkiezingscampagne voor de Provinciale Staten van 26 april 1950 op een naar zijn mening betreurenswaardige en demagogische wijze had gespeeld met het denkbeeld van de belastingverlaging. 'Men heeft daarmee blijk gegeven van een diepe en ondemocratische minachting voor de Nederlandse kiezer, door dingen te beloven, waarvan men zelf moet weten, dat zij niet te verwezenlijken zijn.'¹⁸ 'Wij hebben niet vijf jaar geploeterd om nu op het laatste ogenblik het evenwicht weer verder te verschuiven en, van budgetair oogpunt uit, potverteren te gaan spelen.'¹⁹ Wie derhalve pleitte voor belasting-

¹⁵ *HTK 1949-1950*, p. 1612. Voor het standpunt van de PvdA vgl. H.J. Hofstra, 'Afschaffing van de Ondernemingsbelasting', *Socialisme en Democratie* (1950), p. 215-227, 315-324.

¹⁶ Hofstra, 'De Ondernemingsbelasting', p. 315.

¹⁷ *HTK 1949-1950*, p. 1613.

¹⁸ *Ibidem*, p. 1611.

¹⁹ *Ibidem*, p. 1613.

verlaging had ook de plicht aan te geven op welke uitgaven hij wenste te bezuinigen.

Hij voegde hier aan toe - de opmerking was aan het adres van de VVD gericht - dat het na de verkiezingen niet meer nodig was 'zich aan een zakelijke discussie te onttrekken door de vage mededeling, dat men het zelf ook niet weet, maar dat het toch zal moeten. Wie in deze Kamer de noodzaak van ingrijpende bezuinigingen betoogt, zal concreet en duidelijk moeten aangeven wat hij bedoelt, hoeveel er te bezuinigen is en waarop.'²⁰ Sociaal en psychologisch werkte deze belastingverlaging verkeerd uit, mede omdat de verlaging van de inkomstenbelasting, die vooral de inkomenspositie van werknemers raakte, niet gelijktijdig werd behandeld. Zo konden de noden niet tegen elkaar worden afgewogen en kon de belastingverlaging niet worden gegeven aan degenen die het meest in nood zaten. Hofstra signaleerde aan de ene kant stijgende winsten van ondernemers, terwijl aan de andere kant de inkomsten van werknemers sterk onderworpen bleven aan beperkingen. Zo was de prijsindex van het gezinsverbruik onder invloed van de devaluatie in de periode van 15 september 1949 tot 15 maart 1950 met tien procent gestegen, terwijl de looncompensatie slechts vijf procent bedroeg. Hofstra vroeg zich af hoe de regering dacht 'opofferingen te kunnen blijven vragen van de arbeiders bij een zo duidelijke bevoorrechtiging van de andere groepen?'²¹

Ook het economische effect van de verlaging van de ondernemingsbelasting was twijfelachtig. Ongetwijfeld zou er deels sprake zijn van een verhoogde kapitaalvorming binnen de bedrijven. Maar zouden de middelen ook niet consumptief worden aangewend, waardoor winkeliers in luxe goederen de meeste vruchten van de maatregel zouden plukken? De middenstand kon alleen worden geholpen door het stimuleren van de koopkracht bij de grote massa van de bevolking, maar haar koopkracht werd beperkt. Hofstra wees er ook nog op, dat alle landen waarmee de economische samenwerking zeer intensief was, ondernemingsbelasting kenden (Frankrijk, België en Duitsland). Ook de gemeenten gingen middelen missen zonder dat de compensatie afdoende was geregeld. Hij kantte zich scherp tegen de terugwerkende kracht die in het wetsontwerp was verwerkt, zodat zelfs een reductie werd gegeven over de resultaten van 1948.

Hofstra kwam tot de conclusie dat het wetsontwerp tot afschaffing van de ondernemingsbelasting voor de PvdA onverteerbaar was, omdat er teveel vragen onbeantwoord bleven. 'Wij weten te weinig omtrent de budgetaire toestand; wij weten te weinig omtrent de verdere ontwikkeling van het belastingstelsel en omtrent de plaats, die een ondernemingsbelasting in een waarlijk modern belastingstelsel zou kunnen innemen. Wij weten ook te weinig omtrent de verdere plannen van de Regering ten aanzien van al die onderwerpen, die van

²⁰ *Ibidem*, p. 1611.

²¹ *Ibidem*, p. 1614.

belang zijn voor de groepen, die bij dit wetsontwerp niets krijgen, dan dat wij zonder meer dit wetsontwerp zouden kunnen aanvaarden. Het wetsontwerp laat een groot aantal moeilijkheden onopgelost en stelt budgetair voor zeer grote bezwaren. Het betekent verder een principiële insnijding in ons belastingstelsel; het zou niet aanhangig moeten zijn gemaakt bij deze herziening van de tarieven, maar dit zou nu juist een onderwerp van bespreking zijn geweest bij de principiële wijziging van ons belastingstelsel, waarover al veel gepraat is, maar waarmee wij eigenlijk nog maar nauwelijks bezig zijn.²²

Hoogcarspel onderschreef in grote lijnen de opvatting van Hofstra. Om de middenstand daadwerkelijk tegemoet te komen stelde hij voor alleen kleine ondernemingen, gedreven door natuurlijke personen, tot een bedrag van maximaal f7.000 aan inkomen van de onderneming, van de ondernemingsbelasting vrij te stellen. Hoogcarspel wees op het snel groeiende aantal faillissementen in de middenstand: in 1948 1186 faillissementen tegen 910 in 1947.²³ Ook Hofstra had een dergelijke oplossing gesuggereerd in zijn pleidooi.

Hoogcarspel hield wel ernstige twijfel over de vraag of de PvdA de scherpe kritiek op partijgenoot Lieftinck zou waarmaken. Tot nu toe waren voorstellen tot verbetering van de positie van de arbeiders door de PvdA stelselmatig afgewezen. De PvdA steunde immers voorstellen van de regering, die in de grond van de zaak niets anders deden dan het lot van de arbeiders verzwaren. 'De ondernemers moeten op alle mogelijke wijzen worden geprikkeld en gekieteld om hen aan de investeringen te laten mede werken, terwijl de arbeiders worden gedwongen tot hard werken en sober leven.'²⁴

De overige partijen in het parlement stemden in met het voorstel de ondernemingsbelasting definitief af te schaffen. Het standpunt van A.M. Lucas (KVP) stond haaks op de opvatting van coalitiegenoot Hofstra. Hij zwaaide de bewindsman lof toe voor het feit dat de afschaffing nu uiteindelijk toch zou worden gerealiseerd. Hij benadrukte juist het gunstige psychologische effect van de afschaffing van de ondernemingsbelasting. Een innerlijke tegenstrijdigheid in het overheidsbeleid in de vorm van een industrialisatiepolitiek gericht op creatie van werkgelegenheid voor de groeiende beroepsbevolking enerzijds en anderzijds een belastingheffing die de investeringen frustreerde, werd immers op deze wijze uitgebannen.²⁵

Sociaal werkte deze belasting volgens Lucas buitengewoon onrechtvaardig omdat een bepaalde groep van de bevolking volkomen willekeurig extra werd belast. De heffing was funest voor de middenstand en werkte degressief voor de inkomstenbelasting en ging daarmee lijnrecht in tegen het draagkrachtprincipe. Omgekeerd betekende die degressieve werking dat afschaffing van de ondernemingsbelasting ook slechts relatief geringe voordelen

²² *Ibidem*, p. 1615.

²³ *Ibidem*, p. 1634.

²⁴ *Ibidem*, p. 1636.

²⁵ *Ibidem*, p. 1619.

bracht voor de hogere inkomens. Lucas pleitte er voor, de nodige zuinigheid te betrachten bij de schadeloosstelling aan de gemeenten. Hij voerde daartoe als argument aan dat de uitgaven van de gemeenten niet steeds van voldoende zin voor soberheid getuigden. Dit werd mede in de hand gewerkt door de hoge ontvangsten van gemeenten. Volgens de wet Noodvoorziening Gemeentefinanciën 1948 ontvingen de gemeenten acht procent van de opbrengst van een aantal rijksbelastingen over de jaren 1948, 1949 en 1950. Niet voorzien was echter dat de feitelijke opbrengst van die belastingen de ramingen aanzienlijk overtrof.

Ook Chr. van den Heuvel (ARP) en F.H. van de Wetering (CHU) begroetten het voorstel met grote voldoening. Van den Heuvel verzette zich tegen het door Hofstra opgeroepen beeld dat er nu opeens geen begrip meer bestond voor de schadelijke werking van begrotingstekorten. De ondernemingsbelasting moest naar zijn mening onder alle omstandigheden worden afgeschaft, omdat hij deze beschouwde als een tweede inkomstenbelasting die echter slechts aan een bepaalde bevolkingsgroep werd opgelegd.²⁶ Voorts was de budgettaire positie onduidelijk omdat ook hij constateerde dat de belastinginkomsten achteraf steeds hoger bleken uit te vallen. Liefinck erkende dat de opbrengst van de middelen over 1949 vergeleken met de raming, een bevredigend verloop vertoonde. Hij waarschuwde echter voor optimistische conclusies omdat die hogere raming al in de begroting 1950 was verwerkt.²⁷

Dat de VVD bij monde van G. Ritmeester instemming betuigde met het wetsvoorstel lag voor de hand. Hij was het eens met Hofstra en zijn 'stiefbroer' Hoogcarspel dat het beter was geweest alle belastingontwerpen tegelijk in de Kamer te behandelen zodat de voor- en nadelen beter tegen elkaar konden worden afgewogen. Ritmeester verzette zich echter tegen de opvatting van de PvdA dat de verkiezingsactie van de VVD gericht op belastingverlaging een ongemotiveerde keuze was, omdat de bijbehorende vraag waarop dan wel bezuinigd moest worden niet was beantwoord. Ritmeester zag het niet als zijn taak om bezuinigingsobjecten aan te geven. 'Het is uiteindelijk niet mijn taak - De heren van de Partij van de Arbeid zeggen nu wel: haha, maar laten zij nu eventjes wachten - om aan te geven, waarop bezuinigd moet worden; dat is de taak van de Regering en als de Regering daartoe niet in staat is, dan moet de Kamer ingrijpen.'²⁸ De keuze was dit: '(...) de heren willen van ons horen, dat wij de landsverdediging niet zouden willen versterken, dat wij tegen de sociale maatregelen zijn, die genomen zijn, dat wij het onderwijs willen afsnijden en dergelijke dingen meer. Ik kan direct zeggen: daar kom ik niet in, want dit ben ik niet van plan.'²⁹ Daartoe uitgedaagd door S.A. Posthumus en J.G. Suurhoff (beiden PvdA) noemde hij slechts één bezuinigingsobject namelijk de opheffing

²⁶ *Ibidem*, p. 1627.

²⁷ HTK 1949-1950, Bijl. 1251, nr. 8, MvA, p. 30.

²⁸ HTK 1949-1950, p. 1638.

²⁹ *Ibidem*, p. 1639.

van de Spaarraad, waaraan het luttele bedrag van f250.000,-- werd uitgegeven. Ritmeester hekelde de gewijzigde opstelling van Hofstra vergeleken met zijn bijdrage aan het boek *Fiscale ervaringen*, waarin hij had afgerekend met de ondernemingsbelasting.³⁰

Lieftinck houdt 'fiscaal' been stijf

Lieftinck verdedigde het wetsontwerp tot afschaffing van de ondernemingsbelasting met verve. Het staatsrechtelijk bezwaar van Hofstra en Hoogcarspel als zou er sprake zijn van een nieuw wetsvoorstel dat allereerst door de Raad van State moest worden beoordeeld, achtte Lieftinck een kwestie van taxatie. Hij constateerde droog dat dit staatsrechtelijk bezwaar verdedigbaar was, maar dat de gevolgde gedragslijn door het parlement was gesanctioneerd. Met het parlement betreurde Lieftinck het dat de wetsontwerpen 1403 tot 1408 (onder meer verlaging van de loon- en inkomstenbelasting en een verhoging van de omzetbelasting) niet gelijktijdig met de belastingherziening 1950 en de afschaffing van de ondernemingsbelasting en de verhoging van de vennootschapsbelasting (ontwerp 1251), aan de orde kwamen. Lieftinck vond echter dat het parlement daarvoor de hand in eigen boezem mocht steken. Hij wees erop dat wetsontwerp 1251 al op 1 juni 1949 bij het parlement was ingediend, terwijl de wetsontwerpen 1403 tot 1408 op Prinsjesdag bij het parlement waren ingediend. 'Het komt mij voor, dat er sedert laatstbedoelde datum alle gelegenheid is geweest ook voor deze Kamer, om het onderlinge verband van deze wetsontwerpen, alle liggend op het terrein van de belasting en vrijwel het gehele terrein van de belasting bestrijkende, nader in studie te nemen.'³¹ Voorts wees Lieftinck erop dat de Kamer niet in overleg was getreden met de regering naar aanleiding van een regeringsnota waarin de wijzigingen als gevolg van de devaluatie in de betreffende belastingontwerpen waren vervat. De Kamer kon zich een en ander aantrekken want hij was te allen tijde bereid geweest 'om daarover een gedachtenwisseling met de Kamer te hebben en als de Kamer dat op prijs had gesteld, zou de Regering zeker in een principiële beschouwing over het complex der voorgestelde maatregelen met de Kamer zijn getreden.'³²

De wetsvoorstellen moesten aldus Lieftinck worden geplaatst in het kader van de algemene economische en sociale politiek die de regering sedert de bevrijding had gevoerd. In die politiek stond het betalingsbalansprobleem en het daarmee verbonden vraagstuk van de snelle bevolkingsaanwas centraal. De fiscale politiek moest dan ook in dat perspectief worden geplaatst. Daartoe was een fiscale politiek nodig die de investeringen stimuleerde waardoor

³⁰ *Ibidem*, p. 1637.

³¹ *Ibidem*, p. 1640.

³² *Ibidem*.

vervolgens de produktie en de werkgelegenheid werden bevorderd. De beperkte mogelijkheden om nog op de uitgaven te bezuinigen vormden een bijzonder probleem bij het verlenen van fiscale faciliteiten. Hoogcarspel had geopperd de militaire uitgaven te verlagen maar die optie werd door een brede kamermeerderheid niet gedeeld. Lieftinck deed dit voorstel af met de opmerking: 'Als de vos de passie preekt, boer pas op je kippen.'³³ Ritmeester (VVD) wist alleen het opheffen van de Spaarraad als bezuinigingsobject te noemen wat Lieftinck af deed met 'de berg was in barensnood, een belachelijke muis is geboren.'³⁴ Van den Heuvel wilde ook bezuinigen maar zag daarvoor geen bruikbare opties. Lieftinck trok dan ook de conclusie, 'dat ook de geringe elasticiteit van het uitgavenbudget bij de overgrote meerderheid van deze Kamer in confesso is.'³⁵ Lieftinck toonde zich voorstander van verlaging van de overheidsuitgaven als percentage van het nationale inkomen. Aangezien de uitgaven niet in betekenende mate konden worden verlaagd moesten de voorwaarden worden geschapen om het nationale inkomen te verhogen. De aanhangige belastingontwerpen pasten in dit kader en vormden een onderdeel van het regeringsprogramma 'dat op sociaal-economisch terrein een synthese beoogt tot stand te brengen tussen het economisch doelmatige en het sociaal rechtvaardige (...)'.³⁶

De belastingderving als gevolg van de afschaffing van de ondernemingsbelasting was voor Lieftinck op korte termijn eigenlijk niet acceptabel maar 'op iets langere termijn gezien: ja, mits aan de tendens tot voortgezette vermeerdering der totale Overheidsuitgaven, uit belastingen te dekken, voldoende krachtige weerstand wordt geboden.'³⁷ Lieftinck becijferde de inkomstendaling op 92 miljoen, waarbij hij aantekende dat Hofstra had gesuggereerd de middenstand voor de ondernemingsbelasting een vrijstelling te verlenen van f6.000 à f7.000, hetgeen de schatkist 30 miljoen kostte. Daar voegde Lieftinck aan toe dat Hofstra akkoord was gegaan met de afschaffing van de grondslag bedrijfskapitaal die in het bedrag van 92 miljoen was begrepen en waarmee 35 miljoen was gemoeid. Het financiële verschil met Hofstra bedroeg derhalve 27 miljoen, welk extra offer voor Lieftinck aanvaardbaar was 'als het op de juiste plaats gebracht wordt, nl. op een knelpunt, waar de belastingdruk de economische bedrijvigheid en de bedrijfsexpansie remt.'³⁸

Amendement Hofstra kansloos

³³ *Ibidem*, p. 1644.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, p. 1645.

Om zijn bezwaar tegen het wetsontwerp kracht bij te zetten had Hofstra een amendement ingediend dat beoogde de ondernemingsbelasting naar de bedrijfsopbrengst te handhaven.³⁹ In zijn zeer uitvoerige argumentatie herhaalde hij in grote lijnen zijn eerder genoemde argumenten. Hij concludeerde dat het wetsvoorstel voor hem onaanvaardbaar was. Sociaal trad een ongewenste verschuiving ten voordele van de ondernemers op in de verdeling van het nationaal inkomen. Het economisch nut van deze verschuiving was voor de gemeenschap problematisch. Voorts werd het prille budgettaire evenwicht door deze maatregel bedreigd. Fiscaal-technisch was het voorstel omstreden omdat de wetenschappelijke discussie over de ondernemingsbelasting nog niet was beëindigd en er internationaal een tendens bestond de ondernemingsbelasting te handhaven. De extra belastingmiddelen moesten worden gereserveerd voor de leniging van de noden van het volk, bijvoorbeeld door een vlottere afwerking van de oorlogsschadevergoeding en door schuldaflossing.

Deze redenering vond instemming bij de CPN, maar kon bij de overige partijen in het parlement geen genade vinden. Representatief voor hun standpunt was de opvatting van Lucas. In tegenstelling tot Hofstra achtte hij de ondernemingsbelasting buitengewoon onrechtvaardig omdat een willekeurige groep burgers als belastingplichtigen werd aangewezen. De voorstanders van de ondernemingsbelasting moesten niet de vraag stellen waarom door de afschaffing van de ondernemingsbelasting aan een bepaalde groep van personen een voordeel werd gegeven, maar zij dienden te beargumenteren waarom deze belasting voor een bepaalde groep burgers moest worden gehandhaafd. Lucas legde de vinger op de wond door Hofstra te herinneren aan zijn artikel in *Fiscale ervaringen*.⁴⁰ Volgens Lucas nam Hofstra in dat artikel 'alle eventueel denkbare rechtvaardigheidsargumenten onder de loupe, verwerpt ze alle en komt dan tot de conclusie, "dat in het tegenwoordige Nederlandse belastingstelsel voor de ondernemingsbelasting geen plaats is." Ik meen dat het moeilijk duidelijker gezegd kan worden.⁴¹ De verdediging van Hofstra dat een ondernemingsbelasting in een ander belastingstelsel wel mogelijk was, wees Lucas af omdat het belastingstelsel als zodanig niet ter discussie stond. Een tweede argument voor de afwijzende houding van Lucas vormde het feit dat de ondernemingsbelasting degressief werkte en aldus in strijd kwam met het draagkrachtbeginsel. Lucas betitelde dit feit als 'een onverteerbaar brok onrecht'.⁴²

Ook van partijgenoot Lieftinck ondervond Hofstra geen steun. Lieftinck betoogde dat het voorstel tot afschaffing van de ondernemingsbelasting en verhoging van de vennootschapsbelasting weloverwogen was. Het vormde een wezenlijk

³⁹ *HTK* 1949-1950, Bijl. 1251, nr. 20-II.

⁴⁰ Zie noot 5.

⁴¹ *HTK* 1949-1950, p. 1745.

⁴² *Ibidem*, p. 1746.

onderdeel van de economische en sociale politiek. Naast economische argumenten vielen immers gewichtige sociale gronden aan te voeren, ontleend aan de maatschappelijke rechtvaardigheid, die pleitten voor aanvaarding van dit wetsontwerp.

De stemming verliep zoals na de discussies te verwachten viel: het amendement-Hofstra werd met 55 tegen 28 stemmen (PvdA en CPN) verworpen.⁴³

Nadat het amendement-Hofstra op artikel 1 (stuk no 20-II) was verworpen, werd de discussie over artikel 1, waarin de afschaffing van de ondernemingsbelasting was opgenomen, hervat. In zijn bijdrage aan de discussie plaatste Hofstra de belastingverlaging voor de ondernemers in een breder kader door de totale financieel-economische politiek van de regering in het geding te brengen. Hij wilde op een paar punten nadere uitleg van Lieftinck om zo te kunnen beoordelen of de PvdA haar stem aan het wetsontwerp kon geven. Allereerst sprak hij al op voorhand het onaanvaardbaar uit over de optie dat de afschaffing van de ondernemingsbelasting 'door de verbruikers, de werknemers, de arbeidersklasse (zou) moeten worden betaald.'⁴⁴ Hij ging nog verder door als voorwaarde voor steun aan het wetsontwerp te stellen dat met de belastingverlaging voor de ondernemers de kous niet af mocht zijn. Ook andere groepen in de samenleving die financieel in de knel zaten, moesten geholpen worden. Hij diende een motie in waarin de regering werd uitgenodigd een spoedige verhoging van de overheidspensioenen te bevorderen. Voorts werd daarin gevraagd de nadelige gevolgen van de prijsstijging met name als gevolg van de Korea-crisis, voor de minst draagkrachtigen te compenseren door voortzetting van de subsidies voor levensmiddelen. In de derde plaats vroeg hij om een spoedige indiening van het wetsontwerp tot verhoging van de kinderbijslag voor zelfstandigen.⁴⁵

Hofstra verpakte zijn wensen in een motie van orde waarin de Kamer werd gevraagd zich allereerst over de motie uit te spreken alvorens te stemmen over artikel 1 van een wet op de ondernemingsbelasting. Met deze motie bracht Hofstra kamervoorzitter Kortenhorst in een moeilijk parket. Kortenhorst constateerde: de '(...) samenkoppeling van een voorstel omtrent het tijdstip, waarop over een bij de Kamer aanhangig wetsontwerp zal worden beslist met een reeks desiderata, die slechts in zeer verwijderd verband staan met het wetsontwerp zelf, is naar mijn oordeel volstrekt ongebruikelijk.'⁴⁶ Een dergelijke koppeling was naar zijn opvatting zelfs onaanvaardbaar omdat het de werkwijze van de Kamer aantastte. De Kamer was immers niet meer vrij in haar beslissing een onderwerp op de agenda te plaatsen, c.q. in behandeling te nemen.

⁴³ *Ibidem*, p. 1756.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 1757.

⁴⁵ *HTK 1949-1950*, Bijl. 1251, nr. 26, Motie van Orde van de heer Hofstra c.s. Het lag in de bedoeling de subsidiepolitiek op levensmiddelen op 1 juli 1950 te beëindigen.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 1829.

Lieftinck verlost Kortenhorst uit dit dilemma door de Kamer enkele primeurs te geven waarmee de bezwaren van de PvdA ver gaand ondervangen werden. Het wetsontwerp inzake de kinderbijslag voor kleine zelfstandigen was inmiddels bij de griffie van het parlement binnengekomen, terwijl het wetsontwerp betreffende een toeslag op de overheidspensioenen zeer snel zou worden ingediend. Het allerbelangrijkste was echter dat het in het voornemen van de regering lag om de subsidiepolitiek ook na 1 juli 1950 voort te zetten. Ten aanzien van de motie-Hofstra verklaarde Lieftinck dan ook 'dat de geest, die daaruit spreekt: zorg voor de positie der minst draagkrachtigen, de volledige instemming der Regering heeft. De vraagstukken in zake de Overheidspensioenen, in zake de kinderbijslag voor kleine zelfstandigen en met name ook het vraagstuk der subsidies zullen door de Regering in die zelfde geest worden behandeld.'⁴⁷ Hofstra toonde zich ingenomen met de reactie van Lieftinck. Hij verklaarde 'dat deze uiteenzetting mij een grote mate van bevrediging heeft gegeven.'⁴⁸ Hij was derhalve bereid zijn motie in te trekken. Het wetsontwerp tot afschaffing van de ondernemingsbelasting en verhoging van de vennootschapsbelasting verkreeg nu toch de steun van de PvdA. Er vielen enkele pluspunten voor de PvdA te noteren die de doorslag gaven. De PvdA was akkoord met de afschaffing van de grondslag bedrijfskapitaal, de afschaffing van de ondernemingsbelasting voor de middenstand en een compenserende verhoging van de vennootschapsbelasting voor grote bedrijven, terwijl ten aanzien van het sociaal-economische beleid ver gaand aan de wensen van de PvdA was tegemoet gekomen. Alleen de afschaffing van de ondernemingsbelasting voor grote bedrijven bleef op bezwaren van de PvdA stuiten. Het wetsontwerp werd uiteindelijk aangenomen met 78 tegen 4 stemmen (CPN-leden).⁴⁹

Belastingverlaging bij hoogconjunctuur?

De behandeling van het wetsontwerp in de Eerste Kamer vond plaats op 28 september 1950. De economische ontwikkeling stond toen sterk onder invloed van de Korea-crisis. Toenemende bestedingen, stijgende prijzen en een groter betalingsbalanstekort waren de zichtbare gevolgen. Het economisch beeld was derhalve fundamenteel veranderd vergeleken met een jaar eerder toen de memorie van toelichting op het wetsontwerp verscheen. Voor J. van Santen (CPN) vormde dit veranderde economische beeld aanleiding om in een motie van orde te vragen om het wetsontwerp in te trekken.⁵⁰ Belangrijke

⁴⁷ *Ibidem*, p. 1830.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 1832.

⁵⁰ HEK 1950-1951, p. 50.

beweegredenen voor de indiening van het wetsontwerp zoals de in 1949 nog verwachte toenemende concurrentie op de binnen- en buitenlandse markt, waren door de feitelijke politieke en economische ontwikkeling immers achterhaald. Deze redenering werd niet gevolgd door de overige fracties in de Eerste Kamer. Men was vrij algemeen van oordeel dat voor dit wetsontwerp niet alleen economische argumenten waren aan te voeren, maar vooral ook argumenten ontleend aan de maatschappelijke rechtvaardigheid. Volgens J. van de Kieft (PvdA) was deze motie onpraktisch omdat ook bij steun voor de motie over de merites van het wetsontwerp moest worden gesproken.⁵¹

In de Eerste Kamer was de opstelling van de fracties gelijk aan die van hun geestverwanten in de Tweede Kamer. De CPN en de PvdA verklaarden zich tegen de afschaffing van de ondernemingsbelasting op de grondslag van de bedrijfsopbrengst. Van de Kieft zette de bezwaren nog eens op een rij. Hij achtte een belastingverlaging bij een economische hoogconjunctuur ongewenst. Als er toch belastingverlaging moest worden gegeven waren er ook andere belastingen die op grond van billijkheid voor verlaging in aanmerking kwamen. Hij noemde als voorbeeld de suikeraccijns en de zoutaccijns die nog veel onbillijker waren. Voorts was hij niet overtuigd van de stimulerende werking op de investeringen. Volgens het industrialisatieschema moest 4 miljard worden geïnvesteerd zodat een stimulans van 92 miljoen niet veel zoden aan de dijk zou zetten. Vrij algemeen bestond in de Eerste Kamer ongenoegen over de gevolgen voor de gemeenten. A.M.C.J. Steinkühler (KVP) veroordeelde de tamelijk onbevredigende uitlatingen dienaangaande bij de mondelinge behandeling in de Tweede Kamer. Hij vroeg 'of nu niet eens ernst gemaakt moet worden met hetgeen in het Voorlopig Verslag dezer Kamer terecht is genoemd "een redelijke ontvoogding van het gemeentelijk financieel bestel in het nawijsbaar belang van de plaatselijke zelfstandigheid."⁵²

De andere partijen behoudens PvdA en CPN, spraken hun vreugde uit over de afschaffing van de ondernemingsbelasting. W. Rip (ARP) verwoordde hun gevoelens 'dat niemand het voor die belasting kan opnemen, hoe moeilijk onze positie, gezien onze Staatsfinanciën, ook is en hoezeer wij er voor beducht moeten zijn, dat het tekort groter en groter wordt. Een onbillijke belasting als deze kan niet gehandhaafd blijven en het doet mij veel genoegen, dat de Minister daarvan overtuigd is gebleken en daarvan heeft blijk gegeven door afschaffing van deze belasting.'⁵³

Lieftinck zag als eerste voordeel van de afschaffing dat het belastingstelsel vereenvoudigd werd door het wegvallen van de gecompliceerde ondernemingsbelasting. Aan de ondernemingsbelasting kleefden zeer ernstige bezwaren, die afschaffing verantwoord maakten. Lieftinck maakte van zijn hart geen

⁵¹ *Ibidem*, p. 51.

⁵² *Ibidem*, p. 52.

⁵³ *Ibidem*, p. 61.

moordkuil en onthulde dat handhaving van de ondernemingsbelasting na de bevrijding hem moeilijk was gevallen. 'Ik heb zelfs verdedigd een uitbreiding door opheffing van de subjectieve vrijstellingen, met name voor de landbouwondernemingen. Ik begrijp nog altijd niet, hoe mij dat is gelukt.⁵⁴ De ondernemingsbelasting was onrechtvaardig omdat het een dubbele inkomstenbelasting was die slechts aan bepaalde mensen werd opgelegd. In de discussies in de Eerste Kamer had het accent volgens Lieftinck teveel gelegen op het conjuncturele aspect van de belastingen. De noodzaak tot industrialisatie, een omstandigheid van structurele aard, had een essentiële rol vervuld bij de besluitvorming. Dat betekende echter niet dat niet ernstig overwogen werd het belastingbeleid bij te stellen waarbij nieuwe verzwaren niet werden uitgesloten. De compensatie voor het verlies aan inkomen voor de gemeenten, rechtstreeks of via het Gemeentefonds, als gevolg van de opheffing van de ondernemingsbelasting zou, aldus Lieftinck, in goed overleg met het parlement worden geregeld. Het wetsontwerp ter vervanging van de noodwet Gemeentefinanciën, zou spoedig bij het parlement worden ingediend. Van de Kieft (PvdA) was door de argumentatie van Lieftinck niet overtuigd en in tegenstelling tot zijn partijgenoten in de Tweede Kamer, stemde de PvdA samen met de CPN tegen de afschaffing van de ondernemingsbelasting en verhoging van de vennootschapsbelasting. Met de stemmen van de overige leden voor, werd het wetsontwerp toch met 22 tegen 9 stemmen aanvaard.⁵⁵

Slotbeschouwing

Het sociaal-economische beleid van het kabinet Drees-Van Schaik werd beheerst door het industrialisatievraagstuk. Het structurele betalingsbalanstekort en de snelle bevolkingsgroei, samengaan met een verwachte toenemende concurrentie op de binnenlandse en buitenlandse markt, dicteerden de fiscale politiek van het kabinet. De belastingherziening 1949 en de afschaffing van de ondernemingsbelasting samen met de verhoging van de vennootschapsbelasting, hadden dan ook tot doel de investeringen te stimuleren.

De ondernemingsbelasting werd door de meerderheid van het parlement als een onrechtvaardige heffing beschouwd. Ook Lieftinck was deze opvatting toegedaan. Hij bekende dat de verdediging van het wetsontwerp tot uitbreiding van de werking der ondernemingsbelasting in 1947 hem destijds zeer zwaar viel. Hij had de ondernemingsbelasting liever bestreden, maar de budgettaire nood direct na de bevrijding maakte dit onmogelijk.

Hoogcarspel en Hofstra verdedigden gloedvol het bestaansrecht van de ondernemingsbelasting. Hofstra was van mening dat onrechtvaardigheid een relatief

⁵⁴ *Ibidem*, p. 65.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 67.

begrip was en in elke vorm van belastingheffing voorkwam. Hij betreurde het dat niet het gehele complex van belastingwijzigingen integraal werd behandeld, waardoor een betere afweging kon worden gemaakt. Hoewel Lieftinck de samenhang tussen de belastingontwerpen erkende, was hij er als de kippen bij om de bal naar het parlement terug te spelen. Het parlement had zelf de kans voorbij laten gaan om deze samenhang aan te brengen en de regering te vragen een principiële standpunt in te nemen met betrekking tot het totaal van de voorgestelde maatregelen. Overigens had Hofstra in 1946 in een artikel alle rechtvaardigheidsargumenten voor de ondernemingsbelasting al verworpen, wat zijn opstelling niet erg geloofwaardig maakte. Zijn verweer dat de ondernemingsbelasting wel paste in een ander en meer socialistisch georiënteerd belastingstelsel, was niet overtuigend daar het stelsel zelf niet ter discussie stond.⁵⁶

Ook het tweede hoofdargument van Hofstra namelijk dat het budgettaire offer te groot was, klonk niet overtuigend. Door de aanvaarding van het afschaffen van de ondernemingsbelasting op de grondslag voor bedrijfskapitaal en de ruime vrijstelling die de middenstand in zijn voorstel genoot, bedroeg het financiële verschil met het kabinet slechts 27 miljoen, een luttel bedrag in vergelijking met de vele honderden miljoenen aan extra belastinginkomsten voor de staat, waarvan ook Hofstra weet had.

De afvlakkende hoogconjunctuur in 1949 herstelde zich onder impuls van de Korea-crisis. Dit herstel gaf Van de Kieft een nieuw strijdwapen tot verzet in het debat in de Eerste Kamer, maar daar laveerde Lieftinck handig om heen door te wijzen op de structurele effecten die met de afschaffing werden beoogd.

Tegen de zin van de PvdA werd de ondernemingsbelasting in zijn geheel afgeschaft. Hiermee verloor de PvdA een element voor het voeren van een socialistische belastingpolitiek. Daar stond tegenover dat Hofstra er in slaagde het debat te verbreden. Hij ontlokte de toezegging dat de minst draagkrachtigen méér zouden worden ontzien. Voorts kon de PvdA met een aantal belangrijke elementen van het wetsontwerp instemmen, namelijk de afschaffing van de grondslag bedrijfskapitaal, de afschaffing van de ondernemingsbelasting voor de middenstand en een compenserende verhoging van de vennootschapsbelasting.

⁵⁶ H.J. Hofstra, *Socialistische belastingpolitiek* (Amsterdam 1946) p. 204-205.

